

جریان شناسی جنبش انصارالله یمن در راستای قدرت بخشی به ژئوپلیتیک حوزه مقاومت

اکبر خزلی^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۸/۰۶

حمیدرضا ادیبی^۲

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۸/۰۴/۱۱

چکیده

هدف مقاله حاضر تطبیق شاخصه‌های جنبش اسلامی انصارالله یمن با مؤلفه‌های یک جنبش اجتماعی در جهت شناخت ریشه‌های شکل‌گیری آن و همچنین بررسی چگونگی تأثیرات انقلاب اسلامی ایران بر انصارالله یمن از دیدگاه صاحب‌نظران خارجی است. در این راستا از چهارچوب نظری جنبش‌های اجتماعی دلاپورتا و دیانی از منظر رویکرد فرایند سیاسی مک‌آدام با نگاهی به تأثیرات انقلاب اسلامی ایران بر این جنبش استفاده شده و روش این تحقیق توصیفی - تحلیلی با استفاده از داده‌های اسنادی است. سؤال پیش روی این نوشتار چگونگی شکل‌گیری جنبش انصارالله یمن از نگاه رویکرد فرایند سیاسی بوده و فرضیه خود را بر این قرار داده است که انصارالله یمن یک جنبش اجتماعی و اساس شکل‌گیری آن بر پایه مؤلفه‌های تعریفی مک‌آدام است که با توجه به هم‌گرایی منطقه‌ای هم‌اکنون می‌تواند در راستای تقویت حوزه ژئوپلیتیک مقاومت مؤثر واقع گردد. یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که با توجه به سه‌گانه‌های شناخت یک جنبش از منظر مک‌آدام مشتمل بر وجود فرصت سیاسی، توانایی سازمانی و بعد شناختی جنبش، انصارالله یمن به‌علت وجود یک فرصت سیاسی مناسب در کشور یمن که در اثر ظهور اعتراضات مردمی در مقابل وضعیت اقتصادی و رفاهی مردم و فعالیت‌های مردمی ضدوهابیت و ضداستکباری که متأثر از انقلاب اسلامی ایران و حوزه ژئوپلیتیک مقاومت به‌وجود آمده بود و همچنین توانایی سازمان‌دهی مردمی اعتراضات و وجود رهبری منسجم و بهره‌برداری از ایدئولوژی مذهبی زیدیه جهت نیل به ایدئال تشکیل حکومت اسلامی و اجرای فریضه امر به معروف و نهی از منکر و خروج علیه دولت ظالم، با وجود فضای منفی علیه آنها به‌شکل یک جنبش اجتماعی اسلامی در آمده است.

واژگان کلیدی

یمن؛ انقلاب اسلامی ایران؛ جنبش اسلامی؛ انصارالله؛ نظریه جنبش‌های اجتماعی

۱. دانشجوی دکتری امنیت ملی دانشگاه داما و پژوهشگر دانشگاه جامع امام حسین(ع) a.khezli98@sndu.ac.ir

۲. نویسنده مسئول: کارشناس ارشد علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی sajadadibi13@yahoo.com

جنبش‌های اسلامی و نگاه‌های مختلف به شیوه‌ها و اهداف آن سرآغازی بر منازعات و درگیری‌های سرزمین‌های اسلامی است که مسائل ژئوپلیتیک تأثیرات زیادی بر آنها داشته است. این مسائل در یمن به‌عنوان یکی از تمدن‌های اسلامی کهن طی سال‌های اخیر تحولات سیاسی متعددی را رقم زده است. با وجود تعدد کنشگران اسلامی در یمن من جمله اخوان المسلمین یمن، جنبش الاحرار، حزب الاصلاح، جنبش انصار الشریعه و دیگر گروه‌ها، این مقاله به‌علت گستردگی موضوع و سعی بر تمرکز برای تشریح دقیق‌تر آن، جنبش انصارالله یمن را به‌عنوان محوری‌ترین کنشگر سیاسی یمن در راستای قدرت‌بخشی ژئوپلیتیک مقاومت در منطقه مورد مطالعه قرار می‌دهد. یمن کشوری است به مساحت ۵۲۷۹۶۸ کیلومتر مربع با جمعیتی در حدود ۲۳ میلیون نفر که از این جمعیت حدود ۵۰/۶ درصد مرد و ۴۹/۴ درصد آن زن می‌باشند (cia, 2018). این کشور در جنوب شبه جزیره عربستان قرار گرفته و مرزهای دریایی گسترده‌ای در دریای سرخ و نیز خلیج عدن دارد. موقعیت راهبردی این کشور به‌لحاظ اشراف به شاخ آفریقا و امکان کنترل تحرکات این منطقه و نیز سواحل شرقی آفریقا از طریق مرزهای دریایی جنوب و غرب یمن و نیز جزیره سوکاترا، اهمیت ویژه‌ای به این کشور داده است؛ به‌علاوه اشراف این کشور بر تنگه باب‌المنندب اهمیت مضاعفی به آن از نظر تأمین امنیت انرژی و ترانزیت کالا داده است. در واقع درصد زیادی از رفت‌وآمدی که از کانال سوئز انجام می‌گیرد از باب‌المنندب هم می‌گذرد. از این رو می‌توان گفت که به همان میزان که کانال سوئز حائز اهمیت است باب‌المنندب هم مهم است (درايسدل، آلاسیدر و بلیک، جرالداچ، ۱۳۸۶: ۱۸۷).

جامعه یمن ترکیب پیچیده‌ای از تقسیمات و شکاف‌های قبیله‌ای، فرقه‌ای و مذهبی است که حیات سیاسی پرآشوب کشور و محیط احیا طلبی اسلامی را شکل داده است. جامعه مسلمان یمن اغلب از نظر مذهبی از دو مذهب زیدی و شافعی تشکیل شده است. زیدیه در قرن دوم هجری به یمن راه یافت و هم‌اکنون در بیشتر مناطق کوهستانی و شمال یمن سکونت دارند و اهل سنت که شافعی هستند در جنوب و در مناطق ساحلی تمامه زندگی می‌کنند (دکمجیان، ۱۳۶۶: ۳۴۶ - ۳۴۵). طبق برآوردی در سال ۲۰۱۲ حدود ۶۵ درصد از جامعه یمن اهل سنت و شافعی مذهب هستند که بیشتر آنها در یمن جنوبی ساکن می‌باشند. در

مقابل حدود ۳۵ درصد شیعه بوده که اکثریت از شاخهٔ زیدیه و اقلیت از شیعیان دوازده امامی و اسماعیلیه هستند. این در حالی است که اقلیتی نیز یهودی در یمن زندگی می‌کنند (us department of state, 2012).

در باب بیان مسئله باید گفت طی دههٔ اخیر و در یک مقیاس گسترده از سرزمین‌های اسلامی شاهد ظهور جریان‌های اسلام‌گرا و تحول سیاسی دنیای اسلام بوده‌ایم. در این تحول گسترده سهم کشورهای اسلامی یکسان نیست و بنا به اهمیت حیاتی سرزمین‌های اسلامی میزان درجهٔ تحول از نقطه‌نظر حساسیت و لزوم بررسی آن متفاوت است. تحولات منطقه و مهار خطرناک‌ترین پدیدهٔ ایدئولوژیکی به نام تروریسم و داعش که منطقه را تا آستانهٔ فروپاشی ژئوپلیتیکی پیش برده بود، نشان داد که کشورهای اسلامی توان اتحاد ژئوپلیتیکی درون سیستمی را داشته و امکان تشکیل ارتش اسلامی قدرتمند با ظرفیت‌های تأمین امنیت درازمدت قلمرو جغرافیای سیاسی جهان اسلام را بدون حضور بازیگران و مداخله‌گران خارجی دارد. یمن به‌عنوان یکی از تاریخی‌ترین و تمدن‌دارترین ملل اسلامی که از دیرباز در متن تحولات جهان اسلام حضور داشته است، در ۱۵ سال گذشته آستان حوادث مهم و اثرگذار در دنیای اسلام گردیده است. حوادثی از قبیل حضور رسمی جنبش‌های اسلامی من‌جمله حوثی‌ها در بطن منازعات سیاسی یمن، اعتراضات مردمی با سازماندهی جنبش مذکور علیه دولت مستعفی یمن، کناره‌گیری علی عبدالله صالح از کرسی قدرت و دخالت عربستان در سرنوشت سیاسی مردم تا استعفای منصور هادی و بازپس‌گیری آن و تشکیل شورای انقلابی یمن برای ادارهٔ کشور توسط حوثی‌ها از نشانه‌های آشکار تحول در کشور مزبور است. شناخت جنبش‌های اسلامی از جمله جنبش‌های یمن مسئلهٔ مهمی برای شناخت جوامع اسلامی است و به نظر می‌رسد شناخت ریشه‌ها و زمینه‌های شکل‌گیری جنبش‌های اسلامی یمن خصوصاً انصارالله تاکنون در مقالات و نوشته‌های تخصصی سیاسی مبتنی بر رهیافت‌های علمی مورد تحلیل قرار نگرفته است. لذا نقطهٔ مبهمی که نیاز به تحقیق را ضروری می‌سازد چگونگی شکل‌گیری جنبش انصارالله در فضای پرآشوب کشور یمن است؛ که شامل سرکوب‌ها و خفقان سیاسی و امنیتی در نتیجهٔ حکومت علی عبدالله صالح، وجود جامعهٔ فرقه‌ای و قبیله‌ای، تلاش‌های بعضاً موفق برای انزوای حوثی‌ها و زیدیان با بسترسازی برای حضور وهابیت و اهل سنت و حضور نظامی عربستان برای تثبیت

وجود استبداد در یمن می‌باشد و نقش جمهوری اسلامی ایران در این مهم چگونه است (پرتال جامع علوم انسانی).

سؤال تحقیق

سؤال اصلی که مطرح است این است که جنبش انصارالله یمن چگونه منجر به قدرت‌بخشی به ژئوپلتیک حوزه مقاومت شده است؟ و سؤالات فرعی از جمله اینکه ریشه‌های شکل‌گیری جنبش انصارالله با توجه به رویکرد فرایند سیاسی نظریه جنبش‌های اجتماعی چگونه قابل توضیح و تفسیر است؟ این شکل‌گیری تحت چه فرایندی تحت‌تأثیر جمهوری اسلامی بوده است؟

فرضیه تحقیق

این نوشتار فرضیه خود را بر این قرار داده است که انصارالله یک جنبش اجتماعی از نوع اسلامی محسوب شده و در قالب چهارچوب نظری رویکرد فرایند سیاسی جنبش‌های اجتماعی قابل تحلیل است. ضمناً انقلاب اسلامی ایران در ابعاد ایدئولوژیک شکل‌گیری جنبش نقش بسزایی داشته است.

روش و نوع تحقیق

روش تحقیق مقاله، توصیفی - تحلیلی و نوع تحقیق بنیادی است. در این نوشتار، اطلاعات از طریق داده‌های کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده است. گردآوری کتب، مقالات، یادداشت‌ها و سایر منابع با توجه به موضوع مورد نظر و خلاصه‌نویسی آنها و سپس طبقه‌بندی موضوعی و ترتیب‌گذاری نوشته‌ها از جمله مراحل تدوین این نوشتار می‌باشد. در این مقاله از نظریه جنبش‌های اجتماعی به‌عنوان چهارچوبی برای تحلیل جنبش‌های معطوف به جوامع معاصر استفاده گردیده و ذیل آن اندیشه‌ها و نظریات بیداری اسلامی در قالب تئوری‌های امام خمینی(ره) و امام‌خامنه‌ای(مدظله‌العالی) نیز مدنظر قرار گرفته است.

پیشینه تحقیق

مطالعات صورت گرفته پیرامون جنبش انصارالله و جریان‌های سیاسی مذهبی فعال در یمن با توجه به مسائل ژئوپلتیک تا کنون به‌صورت عمیق مورد بررسی

قرار نگرفته است. طی چند سال اخیر حساسیت ویژه یمن به طور خاص در مسائل سوق الجیشی و تحولات اثرگذار آن در منطقه و جهان، باعث تمرکز پژوهشگران روی این کشور شده است. با توجه به بررسی‌های صورت گرفته، پژوهش‌های انجام شده در حوزه یمن و به طور خاص انصارالله محدود به تحلیل‌های سیاسی و روندنمایی تاریخی می‌شود. در نتیجه پژوهش حاضر صرفاً با تمرکز بر روی جریان انصارالله یمن و تبیین شاخصه‌های جنبشی آن در چهارچوب‌های علمی و سیاسی معتبر بین‌المللی، جزو پژوهش‌های به روز محسوب می‌گردد.

در ذیل برخی پژوهش‌های انجام شده با موضوع انصارالله یمن ذکر می‌گردد. مقاله نقش جنبش انصارالله در چشم‌انداز آینده سیاسی یمن بر رویکرد فرصت‌ها و تهدیدات پیش روی انصارالله تأکید می‌نماید. این نوشته تهدیدات و فرصت‌ها را در سه سطح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی مورد بررسی قرار داده و فرصت‌های انصارالله را مشتمل بر تبدیل شدن جنبش از حالت نظامی به حالت مردمی در سطح داخلی، اجماع‌سازی منطقه‌ای برای حمایت از جنبش در سطح منطقه‌ای و هم‌سویی با قواعد و نظامات بین‌المللی در سطح جهان می‌داند. همچنین تهدیدات پیش روی این جنبش شامل وجود نیروهای متعارض در سطوح قانونی یمن، ابهام در وجود قانونی جنبش و مقابله منطقه‌ای و جهانی عربستان و آمریکا با انصارالله می‌باشد (زنگنه و حمیدی، ۱۳۹۶).

مقاله هویت و مبانی فکری جنبش انصارالله در یمن نوشته منصور میر احمدی و ولی محمد احمدوند در فصلنامه اندیشه سیاسی در اسلام دوره یکم شماره دوم سال ۱۳۹۴ با رویکرد به کارگیری دیالکتیک متن و زمینه در مورد جنبش انصارالله، چگونگی شکل‌گیری این جنبش را تبیین نموده و تغییرات تاریخی و فعلی که منجر به گسست‌های جدید هویتی آن شده است را بررسی نموده است. مقاله مذکور با تأکید بر اینکه جنبش انصارالله جنبش دینی - رادیکالی محسوب نمی‌شود، آن را واجد راهبردها و برنامه‌های کلان‌نگر ملی می‌داند. در این نوشته با توجه به ژئوپلیتیک منطقه‌ای یمن، چالش هویتی موجود در این کشور بررسی شده و درباره تلاش جنبش مذکور برای بازاندیشی در ساختار هویت یمن و در نتیجه خیزش و اقدام عملی آنان در این راستا، توضیح داده شده است (میراحمدی و احمدوند، ۱۳۹۴).

چهارچوب نظری

عمق‌بخشی به جغرافیای مقاومت

نوظهور بودن واژه "عمق‌بخشی" باعث شده که نتوان در ادبیات سیاسی و راهبردی سابقه‌ای از آن جستجو کرد و در ادبیات فارسی نیز آن را معادل صدور انقلاب تعریف کرده‌اند. جنس اصطلاح عمق‌بخشی از سنخ مباحث گفت‌وگوهای ژئوپلیتیکی است که به دنبال اعمال سیاست مناسب بر قلمرو جغرافیایی مشخص هستند تا بتوانند به تولید قدرت دست بزنند. این پدیده با ایجاد دوگانگی "ما" و "آنها" یک هویت غیریت‌ساز تولید می‌کند که می‌تواند به حفظ و استمرار قدرت کمک کند و عوامل ژئوپلیتیکی در این خصوص بسیار اثرگذار است (فیروزکوهی، ۱۳۹۶: ۶۴). عوامل متغیر ژئوپلیتیکی داخلی و بیرونی از جمله تاریخ و تمدن، مذهب، وسعت، جمعیت و همسایگان ژئوپلیتیکی منطقه‌ای را برای مقاومت رقم زده است. گروه‌هایی می‌توانند قدرت منطقه‌ای خود را حفظ و تداوم بخشند که از همه عوامل ثابت و به‌ویژه عوامل متغیر ژئوپلیتیکی خود بهره‌مند گردند. مذهب یکی از عوامل متغیر ژئوپلیتیکی است که بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران به‌عنوان عاملی متغیر در استراتژی ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران نقش برجسته‌ای بازی کرده و این نقش به‌ویژه در یک دهه اخیر به‌جهت استفاده از توان حداکثری خود بیشتر شده است که امروزه به "ژئوپلیتیک مقاومت" معروف شده است و روزبه‌روز شاهد افزایش چشمگیر قدرت ژئوپلیتیک مقاومت در منطقه هستیم. امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در یکی از توصیه‌های خود به دانش‌آموزان و دانشجویان با تأکید بر اصالت و درستی «نظریه مقاومت» از جوانان خواستند این نظریه را هم به‌لحاظ نظری و هم عملی تبیین و ترویج کنند. نخستین پرسش اساسی در این زمینه به چرایی تبیین نظریه مقاومت باز می‌گردد که در پاسخ آن می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف. تجربه موفقیت‌آمیز تفکر مقاومت / نگاهی به وضعیت کشورهای منطقه، نشان می‌دهد ملت‌هایی که راه مقاومت در پیش گرفته‌اند، نه تنها عزت خویش را بازیافته و از ذلت تسلیم و تصمیم‌گیری از سوی بیگانگان رهایی یافته‌اند؛ بلکه راه پیشرفت خود را هموار کرده‌اند؛ راهی که در سوریه به پیروزی جبهه مقاومت انجامید.

ب. بی‌ثمر بودن راهبرد سازش و تسلیم / راهبرد سازش و تسلیم در برابر نظام

سلطه ناکارآمدی خود را در سرزمین‌های اشغالی نشان داده و نتیجه‌ای جز خفت، عقب‌ماندگی و بحران هویت نداشته است. وضعیت حاکم بر آل سعود و تحقیرهای مکرری که از سوی دولت امریکا صورت می‌گیرد، شاهد مثال عبرت‌آموزی برای راه نوکری و تسلیم در برابر زورگویان نظام سلطه است.

ج. پایین بودن هزینه راه مقاومت / یکی دیگر از علل روشنگری پیرامون مقاومت این است که در میان راهکارهای مواجهه با نظام سلطه اعم از تعامل یک‌سویه، سازش و وادادگی، عقب‌نشینی و تسلیم، انفعال و بی‌تفاوتی و... «مقاومت» یکی از کم‌هزینه‌ترین راهکارها است که در عین حال پرفایده هم بوده است.

د. تجربه عقب‌نشینی امریکا در برابر مقاومت / از دیگر علل بیان نظریه مقاومت لزوم گوشزد کردن رفتار سیاسی امریکا و سلطه‌جویان غربی در برابر ایستادگی ملت‌ها است. تاریخ سیاست خارجی کشورهای بزرگ به‌ویژه امریکا نشان می‌دهد، هر جا ملت یا دولتی و حتی گروهی در برابر این کشورها ایستاده‌اند، آنها عقب‌نشینی کرده‌اند؛ اما در برابر عقب‌نشینی کشورها نه‌تنها به خواست خود بسنده نکرده، بلکه یک قدم جلوتر آمده‌اند (نشریه صبح صادق، ۱۳۹۷/۸/۲۱).

نظریه مقاومت^۱ به‌عنوان یک نظریه رهایی‌بخش در قالب پارادایم برخورد با سلطه و مبتنی بر قدرت روایت^۲ انقلاب اسلامی از اسلام ناب محمدی (ص) و نظام بین‌الملل است. بدون شک چنین مقاومتی - مقاومت پویای برخاسته از انقلاب اسلامی و نه مقاومت منفعلانه - برگرفته از متن قرآن و سنت رسول‌الله (ص) است. می‌توان تأکید کرد که شکل‌گیری «پارادایم کربلا» بر دو پایه «هیئات من الذله» با هدف دفاع از کرامت و عزت آدمی و «کل یوم عاشورا و کل ارض کربلا» با هدف تداوم ابدی فرهنگ عاشورا در اقصانقاط جهان توانسته است گفتمان قدرت مقاومت^۳ و بلکه سیاست مقاومت^۴ را در برابر سیاست قدرت^۵ رئالیستی غربی قرار دهد (قادری، ۱۳۹۲: ۱۴۲). نظریه جنبش اجتماعی حوزه‌ای از مطالعات سیاسی است که سیاست اعتراض را کانون مطالعه قرار می‌دهد. نظریه مذکور در جریان

1. Resistance theory
2. Narrative Power
3. Resistance power
4. Resistance politics
5. Power politics

مطالعات و تحقیقات تجربی و نظری در غرب توسعه یافت و امروز مشتمل بر ۴ رهیافت مسلط می‌باشد که عبارتند از: رویکرد رفتار جمعی، بسیج منابع، فرایند سیاسی و جنبش‌های جدید اجتماعی. نظریه مذکور عمدتاً پویایی‌های گروه یا جنبش را مطرح نظر قرار می‌دهد و به این مسئله می‌پردازد که چگونه گروه‌های معترض در هم ادغام می‌شوند، اقدام به بسیج هواداران می‌کنند، منابع لازم و ضروری را به دست می‌آورند و یا برنامه‌هایی را بر ضد قدرت مرکزی تدارک می‌بینند. نظریه جنبش‌های اجتماعی به مدد مفاهیم و مؤلفه‌های اصلی خود چهارچوب مناسبی را بنا می‌کند که بر بنیاد آن می‌توان سویه‌ها و ابعاد گوناگون جنبش را مورد ارزیابی قرار داد. در واقع نظریه جنبش اجتماعی روندها و مکانیزم‌هایی را از نظریه‌های سیاسی انتخاب عقلانی، ساختارگرا و فرهنگی گرد آورده است که از ارزش تبیینی قوی‌تری برای شناخت کنش‌ها و پیامدها برخوردار است (حشمت زاده، ۱۳۹۲: ۲۱۴). ضمن بررسی نظریه جنبش‌های اجتماعی، یکی از مهم‌ترین چهارچوب‌های نظری برای تبیین حوثی‌ها، بررسی نظریات مربوط به انقلاب اسلامی ایران در باب حمایت از جنبش‌های اسلامی در جهان می‌باشد که در ادامه ذیل مؤلفه‌های شناختی و معرفت‌گرایانه جنبش‌های اجتماعی تحلیل می‌گردد. ماهیت اعتقادی و مردمی جمهوری اسلامی ایران و نظام برخاسته از آن از سویی منجر به شکل‌گیری دشمنی و عداوت قدرت‌های حاکم جهانی نسبت به آن و از سوی دیگر به عنوان کانون حمایت از بیداری و ظلم‌ستیزی سایر ملل گردید. اندیشه صدور انقلاب و طرح آن توسط بنیان‌گذار انقلاب اسلامی ایران، زمینه‌های الهام‌پذیری و گرایش مردمان مظلوم جهان به ایران را فراهم کرد. داشتن پشتوانه‌ای اندیشه‌ای موجب حیات و یا از بین رفتن یک جریان می‌شود. به عبارت دیگر اگر جنبشی از پشتوانه فکری و اندیشه‌ای مناسبی حمایت نشود نمی‌تواند به حیات خود ادامه دهد. دکتر عصام‌العماد یکی از مفتیان سابق وهابیت که به تشیع گرویده است می‌گوید: (اگر انقلاب اسلامی ایران به وقوع نپیوسته بود، مذهب زیدی در یمن از بین رفته بود. فقط با وقوع انقلاب اسلامی و انتشار کتاب‌های شیعه در یمن زیدی‌ها به مذهب زیدی برگشتند). انقلاب اسلامی نه تنها موجب مراجعت مجدد به زیدیه شد، بلکه موجب گردید تا اصول جهادی موجود در فرهنگ مذهبی آنان پررنگ‌تر از گذشته نمود یابد و جنبش الحوثی از دل جنبش‌های شیعی به یکی از مهم‌ترین نیروهای سیاسی مذهبی یمن تبدیل شود.

در واقع نقطه اشتراک الحوثی‌ها و انقلاب اسلامی ایران در موضوعاتی چون قرابت اندیشه فقه امامیه با فقه زیدیه، اندیشه بنیان‌گذار انقلاب اسلامی و رهبر انقلاب درباره استکبارستیزی و مقابله با وهابیت می‌باشد (سایت خبری تحلیلی مشرق نیوز). از آنجا که جنبش انصارالله را به‌عنوان یک جنبش اجتماعی قلمداد کرده‌ایم، نخست باید تعریفی از جنبش اجتماعی ارائه شود تا مفاهیم کانونی آن مشخص گردیده و اساساً درک شود که پدیده جنبش اجتماعی چیست؟

شاید در ساده‌ترین تعریف بتوان جنبش‌های اجتماعی را تلاش‌ها و کوشش‌های جمعی برای ایجاد تغییر یا مقاومت در برابر تغییر و دگرگونی در یک جامعه یا گروه توصیف کرد (Wilson, 1973: 8). در تعریفی دیگر دلاپورتا و دیانی^۱ جنبش اجتماعی را یک فرایند متمایز اجتماعی تعریف می‌کنند که مشتمل بر مکانیزم‌ها و سازوکارهایی است که بازیگران شرکت‌کننده در کنش جمعی به‌واسطه آن وارد روابط منازعه‌آمیز با رقبا و مخالفانی می‌شوند که دارای هویت روشن و مشخصی هستند و بازیگران جنبش از طریق شبکه‌های فشرده غیررسمی با یکدیگر در ارتباط قرار می‌گیرند و سرانجام اینکه جنبش اجتماعی دارای یک هویت جمعی متمایز است (Della Porta and Diani, 2006: 20).

در تعریفی که توسط دلاپورتا و دیانی ارائه شده است بر سه مفهوم سیاسی، سازمانی و ایدئولوژیک اشاره شده که تلفیق و بسط مؤلفه‌های مذکور چهارچوبی قابل اتکا برای تحلیل جنبش‌های اجتماعی ارائه می‌دهد. همان‌طور که اشاره شد چهار رهیافت مسلط در نظریه جنبش‌های اجتماعی وجود دارد که ما در این نوشتار از رویکرد ترکیبی فرایند سیاسی بهره خواهیم برد. بررسی جنبش‌های اسلامی با پیش‌فرض اجتماعی لزوم این مهم را مؤکداً تأکید می‌کند که تحلیل جنبش‌های اجتماعی - اسلامی در جهان اسلام بدون توجه ویژه به چهارچوب‌های فرهنگی - ایدئولوژیک جنبش‌ها و نگاهی خاص به بسترها و زمینه‌های سیاسی محیط محل فعالیت جنبش و حوزه ژئوپلیتیک آن، کاملاً غیرواقعی و موهومی خواهد بود. یکی از عوامل بسیار حائز اهمیت در بسیج جنبش‌های اسلامی، تولید و ترویج ایدئولوژی به‌عنوان عامل جمع‌کننده افراد پراکنده با تفکرات و اهداف جزئی متفاوت (کلی مشترک) است. در حالی که توجه به وضعیت محیط سیاسی و

عوامل قابل پذیرش یا غیرقابل پذیرش در روند شکل‌گیری جنبش اعتراضی بسیار حائز اهمیت بوده و وجود یک فرصت سیاسی برای تسهیل در تشکیل یک جنبش و یا وجود یک مانع سیاسی بر سر راه همان جنبش، مسیرهای متفاوتی را برای آینده آن ترسیم می‌کند که حقیقتاً قابل تأمل و بررسی است. رویکرد فرایند سیاسی نظریه جنبش‌های اجتماعی که در این مقاله از آن استفاده شده است، چهارچوبی ترکیبی در مطالعات جنبش‌های اجتماعی است که موارد فوق‌الذکر در آن لحاظ شده و چهارچوبی پویا و کامل را فراهم آورده است. رویکرد فرایند سیاسی که با نام فرصت سیاسی بهتر شناخته می‌شود علاوه بر فرصت‌های سیاسی، ساختارهای بسیج‌کننده و فرایندهای چهارچوب‌بندی فرهنگی را نیز در بر می‌گیرد (Mcadam, 1999: 152). رویکرد فوق در مطالعه فرایند بسیج جنبش‌های اجتماعی تلاش می‌کند تا مؤلفه‌های گوناگون را با یکدیگر ترکیب نماید. مؤلفه‌های فوق عبارتند از: ضرورت را برای فعالان جنبش فراهم می‌کند و افراد را ترغیب به شرکت در کنش جمعی می‌نماید و سرانجام فرصت‌های سیاسی که بستر سیاسی را که گروه‌ها در متن آن در سیاست‌های اعتراضی شرکت می‌کنند در بر می‌گیرد (Davenport, 2005: 231, 232).

رویکرد فرایند سیاسی را برای نخستین بار مک آدام^۱ در طی مطالعه توسعه جنبش حقوق مدنی آمریکا وارد مباحث جنبش‌های اجتماعی کرد. در سال ۱۹۸۲ که مدل وی برای نخستین بار منتشر شد، تحسین همگان را برانگیخت. زیرا گامی فراسوی نظریه‌های کلاسیک رفتار جمعی از جمله نظریه‌های جامعه توده‌ای یا محرومیت نسبی محسوب می‌شد و مک آدام در مدل خود توانایی‌های درونی جنبش‌ها و روابط میان جنبش‌ها و نمادهای مختلف جامعه را مطالعه کرد. مشخصه اصلی مدل مک آدام که نقطه قوت آن محسوب می‌شود، آگاهی از این نکته است که هویت جمعی و هدف استراتژیک جنبش‌های اجتماعی تا زمانی که در رابطه متقابل با محیط سیاسی تحلیل نشود همچنان مبهم باقی خواهد ماند (حشمت زاده، ۱۳۹۲: ۲۳۰). لذا به جهت اینکه مؤلفه‌های این نظریه ابزار تحلیل مناسبی را در اختیار قرار دهد، ضروری است ویژگی‌های گوناگون آن شناسایی و بررسی شود:

الف. جنبه‌های سیاسی بسیج

نخستین مؤلفه نظریه جنبش اجتماعی جنبه‌های سیاسی بسیج را مورد مطالعه قرار می‌دهد. نظریه جنبش اجتماعی در وهله نخست از این نقطه حرکت می‌کند که بستر سیاسی بر میزان دسترسی جنبش به منابع، توانایی جنبش، تاکتیک‌ها و انتخاب‌های آن تأثیر می‌گذارد و فرایند بسیج را مشروط می‌کند. در واقع محقق و پژوهشگری که از دریچه رویکرد فرایند سیاسی به جنبش‌های اجتماعی می‌نگرد، عوامل ساختاری و خارج از جنبش را در چهارچوب مؤلفه فرصت سیاسی مطالعه می‌کند (حشمت زاده، ۱۳۹۲: ۲۳۱).

رویکرد فرایند سیاسی از این نقطه حرکت می‌کند که فعالان جنبش اجتماعی، اهداف، استراتژی‌ها و تاکتیک‌های خود را در خلاء انتخاب نمی‌کنند. آنها با در نظر گرفتن محیط پیرامون سیاسی، وضعیت ساختاری و عوامل خارجی مؤثر بر سیاست، خطمشی خود را ترسیم می‌کنند. در این وضعیت گروهی متضرر و گروهی منتفع خواهند شد. در واقع فرصت سیاسی به گروهی اجازه فعالیت با سرعت بیشتر و برای گروهی مانع پیشرفت می‌شود. (حشمت زاده، ۱۳۹۲: ۲۳۲).

ب. جنبه‌های سازمانی بسیج

دومین مؤلفه از مؤلفه‌های سه‌گانه نظریه جنبش اجتماعی، توانایی سازمانی جنبش می‌باشد که مک‌آدام آنرا (سطح سازمان‌یافتگی در میان مردم ناراضی یا درجه آمادگی سازمانی در میان جامعه مورد مطالعه) تعریف می‌کند (Meadam, 1999: 140). این مفهوم ابزارهای در دسترس یک گروه که تلاش‌های آنها را به عملیات سازمان‌یافته اعتراض اجتماعی بدل می‌کند مطرح نظر قرار می‌دهد و آثار سازمان‌یابی را بر توانایی جنبش برای ستیز و اعتراض بررسی می‌کند. برخی از عوامل مورد توجه در این مؤلفه عبارتند از: اعضا، شبکه‌ها، رهبران و فضاهای آزاد (حشمت زاده، ۱۳۹۲: ۲۳۴). در میان مؤلفه‌های فوق اعضا و رهبران مشخص هستند؛ ولی در رابطه با مفهوم شبکه‌ها این تعریف مدنظر است که: شبکه به گروهی از افراد اطلاق می‌شود که از طریق پیوندها، وابستگی‌ها و وفاداری‌های غیر قراردادی، غیررسمی و به‌شدت شخصی با یکدیگر در ارتباط باشند (Denoeux, 1993: 3). این شبکه‌ها می‌تواند در قالب شبکه‌های مبتنی بر آموزه‌های مذهبی از قبیل گروه‌های جهادی، اعضای به‌هم‌وابسته در مراسم‌های مذهبی و... باشد. ضمن اینکه وجود روابط خویشاوندی و دوستی نیز کمک شایانی به هم‌بستگی شبکه‌ها

می‌کند. مطالعات دربارهٔ جنبش‌های اسلامی هم یافته‌های مشابهی را نشان می‌دهد. چنان‌که سینگرمن^۱ می‌گوید: (از آنجا که کنش جمعی اسلام‌گرایان اغلب به صورت علنی و از طریق مجاری رسمی صورت نمی‌گیرد، آنها تا حدود زیادی مایل به بهره‌گیری از شبکه‌های غیررسمی در راستای بسیج هواداران و توسعهٔ جنبش هستند) (Singerman, 2004: 153). یکی دیگر از مفاهیمی که از جنبهٔ سازمانی مورد عنایت محققان جنبش اجتماعی قرار دارد، مفهوم فضاهای آزاد می‌باشد. فضاهای آزاد به فضاها و اماکنی در مقیاس خرد درون یک جامعه یا جنبش اشاره دارد که از حیطة نظارت گروه‌های مسلط حاکم به دور مانده‌اند. فضاهای آزاد، شبکه‌های فعالان، مهارت‌ها و هم‌بستگی لازم را تأمین می‌کند که به تثبیت و توسعهٔ یک جنبش کمک می‌کند. در فضاهای آزاد می‌توان ایدئولوژی‌های مسلط را زیر سؤال برد و در مواردی فرایند بسیج از این مکان‌ها آغاز می‌شود. مساجد کویت در زمان اشغال کشور توسط عراق، نمونه و مثال روشنی از نقش‌آفرینی مؤثر فضاهای آزاد شمرده شده است (Rick and Hirsch, 1995: 269).

ج. جنبه‌های شناختی بسیج

سومین مؤلفهٔ بسیج جنبش‌های اجتماعی است که مک‌آدام آن را سطح خودآگاهی معترضان یا برآورد و ارزیابی جمعی از دورنمای شورش موفق تعریف می‌کند (McAdam, 1999: 40). در اینجا ایدئولوژی گروه و انگیزه‌های سوژکتیو^۲ و ذهنی برای انجام کنش، هر دو حائز اهمیت می‌باشد. در ادبیات و متون علمی اغلب اشاره می‌شود که جنبش‌های اجتماعی بر بنیاد مفاهیم و معانی فرهنگی معین و معلومی شکل می‌گیرند و با بهره‌گیری از نمادها و معانی از پیش موجود جایگاه خود را در چشم‌انداز سیاسی پیدا می‌کنند (Hank and Klandermans, 1995: 23). نظریهٔ جنبش اجتماعی حاصل یک برداشت کمابیش ابزاری از فرهنگ است. بازیگران اجتماعی با اتکا بر این ابزارهای فرهنگی تجربیات زندگی خود را از طریق اقتباس سمبل‌ها، ارزش‌ها، معانی، نمادها و باورها معنادهی می‌کنند و به تناسب اهداف جنبش به آن قالب می‌دهند (Della Porta and Diani, 2006: 31). بحث چهارچوب‌بندی از اهمیت خاصی در نظریهٔ جنبش اجتماعی برخوردار

1. Singerman
2. Subjective

است. واژه چهارچوب برگرفته از پژوهش ارونیک گافمن^۱ می‌باشد و به طرح‌واره‌های تفسیری اشاره دارد که افراد برای معنابخشی به جهان پیرامون خود و ارائه تصویری از خود در درون آن اختیار می‌کنند (Goffman, 1974: 156). دلاپورتا و دیانی می‌گویند چهارچوب‌ها این امکان را فراهم می‌کنند که پدیده‌ای که ریشه‌های آن در گذشته به عوامل طبیعی نسبت داده شده است یک معضل اجتماعی یا سیاسی شمرده شود (Della Porta, and Diani, 2006: 69). بنابراین چهارچوب‌بندی فرایندی است که در طی آن بازیگران جنبش به‌منظور بسیج هواداران معنا را تولید، بیان و منتشر می‌کنند. در بررسی جنبش‌های اجتماعی اسلامی، این چهارچوب‌ها در واقع همان نقش پررنگ ایدئولوژی در سامان‌دهی به نیروهای جنبش و ایجاد انگیزه و تشکیل هدف برای جنبش است. این مهم همان عاملی است که تمام جنبش‌های اجتماعی اسلامی جهان، با پیوند و ایجاد رابطه با آن، جنبش‌های خود را تبدیل به جنبشی فرهنگی یا ایدئولوژیک نمودند. به‌طور مثال شعار معروف اسلام‌گرایان (الاسلام هو الحل، اسلام تنها راه‌حل است) را می‌توان به‌عنوان معناسازی جهت ایجاد هم‌پستگی بین اعضا و رهبرانی با تمایلات و اهداف متفاوت داشت. بررسی نقش انقلاب اسلامی ایران و تأثیرات حاصل از وقوع انقلاب بر پیکر نیمه‌جان گروه‌های اسلام‌گرا در منطقه نیز ذیل این مفهوم تعریف می‌شود. تولد و ترویج اندیشه‌ی صدور انقلاب و هم‌سازی آرمان‌های انقلاب اسلامی ایران با تفکرات زیدیه من‌جمله ظلم‌ستیزی و قیام علیه کفر باعث تشکیل مبانی فکری مشترکی گردید که سنگ بنای معناسازی و تولید باورهای ایدئولوژیک برای پیروان حوثی‌ها را فراهم نمود.

بررسی مؤلفه‌ی سیاسی نظریه در جنبش انصارالله یمن

قبل از پرداختن به وضعیت مؤلفه‌های سیاسی در پیدایش جنبش انصارالله یمن، شایسته است ابتدا سبقه‌ی تاریخی این جنبش مورد واکاوی قرار گیرد تا با داشتن اطلاعاتی مقدماتی از این حرکت اسلامی بتوان زمینه‌های شکل‌گیری جنبش را از نقطه‌نظر سیاسی بررسی کرد. جنبش حوثی‌ها تحت رهبری خانواده‌ای به نام الحوثی است که اعضای خانواده از سادات هستند. حوثی‌ها گروهی شیعه در شمال یمن و استان صعده که به (بدرالدین الحوثی) منسوب و به حوثی‌ها معروف

هستند و گروه شباب المؤمن نیز نامیده می‌شوند. سازمان جوانان مؤمن (شباب المؤمن) دو مرحله را پشت‌سر گذاشته است: مرحله تأسیس و شکل‌گیری که از سال ۱۹۹۰ و کمی پس از اعلام وحدت دو یمن در برخی از مناطق استان صعده در شمال صنعا (پایتخت یمن) آغاز شد و محدود به ارائه آموزش‌های دینی به جوانان و تربیت و کادرسازی شد. مراکز حوثی‌ها کعبه آمال بسیاری از جوانان شد که از نقاط مختلف و استان‌های دیگر به صعده رفتند. به مرور زمان دامنه فعالیت حوثی‌ها از استان صعده به استان‌های دیگر نیز کشیده شد که زیدیان در آنجا سکونت داشتند (<http://www.bbc.com/persian/world-features-48297537>) (bbc persian).

مرحله دوم که مرحله رویارویی مسلحانه و یا سازمان‌دهی مسلحانه علیه دولت است، از سال ۲۰۰۴ آغاز شد. پشتوانه معنوی این گروه سید بدرالدین الحوثی و رئیس عملیاتی این گروه سید حسین الحوثی از فعالان گروه شباب المؤمن بود که در جریان جنگ سال ۲۰۰۴ با دولت به شهادت رسید. بعد از او برادرش عبدالملک الحوثی که دارای شخصیتی قوی از لحاظ فکری و فرهنگی و سخنوری توانا بود و به‌رغم وجود برادر بزرگترش یحیی به رهبری این جنبش برگزیده شد و از سال ۲۰۰۴ تاکنون رهبری و هدایت آن را بر عهده گرفته است. روابط حوثی‌ها با دولت یمن تا سال ۲۰۰۳ خوب بود و حتی حوثی‌ها در جنگ تجزیه سال ۱۹۹۴ جانب دولت را گرفتند و با تسلیحات و اموالی که دولت در اختیارشان می‌گذاشت به مبارزه با تجزیه‌طلبان (جنبش جدایی‌طلب جنوب موسوم به (حراک) که از توزیع قدرت در زمان وحدت یمن ناراضی بودند و به‌گونه‌ای خود را سرخورده در آن ماجرا می‌دانستند، همواره نسبت به فضای سیاسی و بسته تجمع و امکانات در صنعا اعتراض داشته و از مخالفان اصلی دولت صالح بودند.) می‌پرداختند. در سال ۲۰۰۳ به هنگام دیدار علی عبدالله صالح از مناطق شمالی یمن جوانان مؤمن استقبال گرمی از او به عمل آوردند. اما با گذشت زمان دولت یمن که نگران گسترش نفوذ و قدرت حوثی‌ها در شمال کشور بود، برای دستگیری رهبر آنها حسین الحوثی دست به کار شد؛ اما این تلاش به آغاز درگیری‌های ادامه دار بین حوثی‌ها و دولت یمن انجامید که بدون پیروزی دو طرف پایان یافت (خواجه سروی، ۱۳۹۱: ۷۵). در جدول شماره ۱ جنگ‌های شش دوره‌ای و دلایل و نتایج آن ذکر شده است.

جدول ۱. جنگ‌های شش دوره‌ای یمن

شماره	شروع جنگ	دلیل و نتیجه	پایان جنگ
اول	۲۰ ژوئن ۲۰۰۴	بعد از شکایت تعدادی از شهروندان، حکومت محلی نیرویی را به سمت مران، سکونتگاه حسین الحوثی برای دستگیری او فرستاد که سبب ایجاد درگیری بین طرفداران حسین الحوثی و نیروهای دولتی و کشته شدن ۶ سرباز شد. در نتیجه درگیری‌ها تا تبدیل شدن به جنگی تمام‌عیار ادامه داشت.	۱۰ سپتامبر ۲۰۰۴ بعد از کشته شدن حسین الحوثی و انتقال رهبری به برادرش عبدالملک.
دوم	۱۹ مارس ۲۰۰۵	از بدرالدین حوثی خواسته شد برای مشورت به صنعا برود. وی در بازداشت خانگی به سر برد و پس از مدتی بدون ملاقات با رئیس‌جمهور گریخت. در نتیجه دولت جنگی علیه مناطق حوثی‌ها در صعده به راه انداخت.	۱۲ آوریل ۲۰۰۵.
سوم	۱۲ جولای ۲۰۰۵	پس از زدوخوردهایی جنگ با رهبری پسر کوچک‌تر، عبدالملک الحوثی آغاز شد.	۲۸ فوریه ۲۰۰۶ جهت مهیا ساختن فضایی امن برای انتخابات ریاست جمهوری در سپتامبر ۲۰۰۶.
چهارم	۲۷ ژانویه ۲۰۰۷	این جنگ به دلیل اتهام دولت به حوثی‌ها در زمینهٔ اخراج یهودیان از صعده و تلاش برای تجزیهٔ دولت آغاز شد.	۲ فوریه ۲۰۰۸ با وساطت قطر و رسیدن به توافق‌نامهٔ آتش‌بس.
پنجم	می ۲۰۰۸	زدوخوردهایی که به جنگی طولانی انجامید. این جنگ به دلیل گسترش حیطهٔ عمل حوثی‌ها و رسیدن آنها به منطقهٔ بنی حشیش در نزدیکی صنعا با سایر جنگ‌ها متفاوت بود.	۱۷ جولای ۲۰۰۸ با اعلام پایان جنگ از سوی رئیس‌جمهور در سی امین سالروز به قدرت رسیدن وی.
ششم	۱۱ اوت ۲۰۰۹ در ۳ نوامبر ۲۰۰۹ عربستان از مرزهای جنوبی به‌عنوان یکی از مرزهای درگیر وارد جنگ با حوثی‌ها شدند.	زدوخوردها و رویارویی‌های محدودی که به جنگی تمام‌عیار تبدیل گشت ورود نیروهای سازمان ملل به منطقه.	۱۱ فوریه ۲۰۱۰
هفتم	۲۰۱۱	انقلاب مردم یمن و سرنگونی علی عبدالله صالح.	ژانویه ۲۰۱۲
هشتم	۲۵ فوریه ۲۰۱۲	به قدرت رسیدن منصور هادی.	۲۲ ژانویه ۲۰۱۵ و استعفای منصور هادی.
نهم	ژانویه ۲۰۱۵	تشکیل دولت انتقالی توسط انصارالله.	مارس ۲۰۱۵
دهم	مارس ۲۰۱۵	ورود نظامی ارتش عربستان به خاک یمن و شروع جنگ تمام‌عیار.	ادامه دارد

منبع: فارس السقاف ((حرب صنعاء مع الحوثيين: المنطلقات والابعاد)) ۱۴۳۰/۱۲/۷

بسترها و فرصت‌های سیاسی مؤثر در شکل‌گیری جنبش انصارالله یمن را می‌توان به دو بخش عوامل داخلی و خارجی تقسیم کرد.

الف. عوامل داخلی

وجود پدیده‌های سیاسی در داخل کشور یمن یکی از عوامل مؤثر در شکل‌گیری انصارالله بوده است. یکی از این پدیده‌ها، وضعیت حکومت علی عبدالله صالح از نظر اقتصادی، رفاهی و... همچنین در تنگنا قرار دادن زیدیان در همه عرصه‌ها بوده است. نداشتن حق تأسیس مدارس دینی برای شیعیان، آزار و شکنجه و زندانی کردن شیعیان و علمای شیعی، جلوگیری از برگزاری مراسم و آیین‌های شیعی (به‌طور مثال جشن غدیر) از جمله محدودیت‌ها و تنگناهایی است که دولت یمن علیه شیعیان انجام می‌دهد (مسعود نیا، ۱۳۹۱: ۱۳۳). آنچه که در یمن رخ داده است نشان‌دهنده این است که دولت یمن اقداماتی را انجام داده که برای پاک‌سازی فرهنگی و هویتی زیدیه بوده است. بدرالدین الحوثی در نامه‌ای که ۱۱ سال پیش به آیت‌الله سیستانی نوشته بود می‌گوید: این رژیم علاوه بر انهدام خانه‌ها، مدارس و آواره کردن هزاران خانواده با هدف قرار دادن اندیشه اهل بیت و ریشه‌کنی میراث آنان به سوزاندن برخی کتابخانه‌های خصوصی که دارای دست‌نوشته‌های منحصر به فردی از فرهنگ اسلامی است پرداخته است (بدرالدین الحوثی ۱۴۲۶ ه. ق). علاوه بر مسائل فوق‌الذکر که در دایره مسائل و مشکلات فرهنگی دولت صالح قرار می‌گیرد وی همچنین با عملکرد نامناسبی در حوزه اقتصاد زمینه‌های نارضایتی را بیش از پیش فراهم کرده است. یمن از جمله کشورهای فقیر جهان است. بیش از ۴۳ درصد از جمعیت این کشور زیر خط فقر زندگی می‌کنند. این کشور وابستگی زیادی به کمک‌های خارجی و وام‌های بین‌المللی دارد و در طول سالیان گذشته یمن به‌طور متوسط سالیانه ۲۰ تا ۲۵ میلیون دلار از آمریکا کمک دریافت کرده است (مسعود نیا، ۱۳۹۱: ۱۴۲). میانگین درآمد سالیانه هر فرد در یمن فراتر از ۱۳۰۰ دلار نیست و حدود نیمی از جمعیت این کشور روزانه بیش از ۲ دلار درآمد ندارند (خواجه سروی، ۱۳۹۱: ۱۹۶). علی‌رغم اینکه این کشور از تولیدکنندگان نفت محسوب می‌شود، اما همچنان فقیر باقی مانده است. در سال ۲۰۰۹ تولید نفت این کشور برای هشتمین سال پیاپی سقوط داشته است. حوثی‌ها نسبت به فقر شدید در میان یمنی‌ها و به‌ویژه زیدیان یمن معترض هستند. استان صعده در عین اینکه از جمله ثروتمندترین استان‌ها در

میان استان‌های یمن از نظر منابع طبیعی می‌باشد اما از فقیرترین استان‌های یمن است (مسعود نیا، ۱۳۹۱: ۱۳۸). این کشور پتانسیل خوبی در بخش نفت و گاز دارد. تولید نفت یمن در سال ۲۰۱۴ به ۱۳۳۰۰۰ بشکه در روز رسید. تولید گاز یمن نیز در این سال بالغ بر ۲۷۰ میلیارد فوت مکعب بود؛ اما اکنون که یمن درگیر جنگ شده است و حتی پیش از آن، تولید در این بخش‌ها با مشکلات امنیتی روبه‌رو شده است. این بحران، بهبود صادرات را که می‌تواند درآمد خوبی برای کشور به بار آورد، با مشکلات جدی مواجه کرده است. تا پیش از حملات عربستان به یمن، شرکت‌هایی از حوزه خلیج فارس و جهان در تلاش بودند تا در این بخش حیاتی سرمایه‌گذاری کنند؛ اما عوامل سیاسی و فقدان اعتماد به قدرت حاکم موجب رنگ باختن اشتیاق آنها شد. اکنون یمنی‌ها برای آنکه بتوانند از منابع طبیعی خود بهره‌مند شوند، مجبور هستند امنیت سیاسی را به کشورشان بازگردانند تا بدین وسیله اقتصاد را احیا کنند و میلیون‌ها نفر را از فقر نجات دهند. اگر ثبات سیاسی بر این کشور حاکم شود، کشورهای شورای همکاری خلیج فارس و سایر کشورهای دوست، کمک‌های مالی مناسبی را برای توسعه و اصلاح اقتصاد این کشور تأمین خواهند کرد (اقتصاد یمن در جنگ، ۱۳۹۴).

بی‌توجهی دولت به وضعیت خاص استان صعده (مرکز حوثی‌ها) و انجام نشدن اقدامات عمرانی از جمله مسائلی است که از سال‌های پس از وحدت یمن تاکنون همواره باعث درگیری الحوثی‌ها با دولت بود که تا به امروز ادامه دارد و در واقع بُعد دیگر اعتراض آنها به دولت مرکزی جنبه عدالت‌خواهانه داشته است و آنها به دنبال جایگاهی برابر با دیگر مردم یمن و خواستار اهتمام بیشتر دولت به این منطقه محروم و عقب‌مانده هستند (فوزی، ۱۳۹۱: ۲۵).

در واقع دولت‌های حاکم در یمن با پیش گرفتن سیاست‌های انقباضی علیه جریان‌ات انقلابی یمنی بیشتر باعث قدرت گرفتن انگیزه‌های مقابله‌ای این جریان‌ات شدند تا از بین بردن آنها. همان طور که اشاره شد دولت‌ها در یمن با نادیده گرفتن حقوق عادی گروه‌های انقلابی من جمله مسائل اقتصادی، رفاهی، آزادی‌های مدنی و... موفق به کنترل خط‌مشی مبارزاتی آنها نشدند و این مهم بالعکس باعث رشد انگیزه‌های ایدئولوژیک و ظلم‌ستیزانه گروه‌های انقلابی یمن خصوصاً حوثی‌ها گردید.

ب. عوامل خارجی

نقش انقلاب اسلامی در توسعه ژئوپلیتیک مقاومت در یمن

به اجمال آنچه از منظر نظریه اشاعه گرایی درباره عمق بخشی انقلاب اسلامی می‌توان فهم کرد، این است که بخش‌های بسیاری از فرهنگ انقلاب اسلامی در قالب کلید واژه «مقاومت؛ تنها راه پیروزی» درهم‌تنیده‌اند و دقیقاً مانند آنچه این مکتب معتقد است، برش فرهنگی متشکل از اجزای منسجم را تشکیل می‌دهند. این اجزا و مؤلفه‌ها تحت عناوینی نظیر «نفی نظام سلطه، طاغوت، ظلم کردن و ظلم پذیرفتن، کمک به مظلوم و عزت‌طلبی و نفی ذلت»، اجزای مکمل «فرهنگ مقاومت» را تشکیل می‌دهند که در هر نوع اشاعه و پخش فرهنگ انقلاب اسلامی بین ملت‌های مختلف، ارتباط وثیق فی‌مابین ایشان به چشم می‌خورد و مثل یک بلوک رفتاری معینی، به صورت یکجا ظهور و بروز می‌یابند (فیروزکوهی، ۱۳۹۶). این اثرگذاری و پخش فرهنگ انقلاب اسلامی در قالب فرهنگ مقاومت را به وضوح می‌توان در توسعه ژئوپلیتیک مقاومت در یمن مشاهده کرد. اساساً مهم‌ترین اعتراض حوثی‌ها در سال ۲۰۰۳ و پس از نفوذ امریکا در یمن به بهانه فعال شدن نیروهای القاعده در یمن مطرح شد. ریشه‌های القاعده در یمن به زمان جنگ شوروی - افغانستان از ۱۹۷۹ تا ۱۹۸۹ باز می‌گردد. یمن پس از عربستان سعودی دومین منبع عمده تأمین مبارزان اسلام‌گرا علیه شوروی در افغانستان بود. هزاران یمنی در افغانستان در آن دوره مبارزه کردند و در کمپ‌های القاعده آموزش دیدند (Dwyer, 2010). یکی از اولین عملیات‌های القاعده در یمن که پیش از سپتامبر ۲۰۰۱، امریکا را متوجه خطر یمن کرد حمله اکتبر ۲۰۰۰ نیروهای القاعده به ناو جنگی یو اس اس کول ۳ امریکا در بندر عدن بود که به کشته شدن ۱۷ سرباز امریکایی انجامید. پس از ورود امریکا به یمن به بهانه مبارزه با تروریسم که به علت اتفاقات مذکور بود، مهم‌ترین اعتراضات حوثی‌ها شکل گرفت که چرا حکومت یمن اجازه داده است نیروهای نظامی امریکا در یمن مستقر شوند؟ حوثی‌ها معتقد بودند خود یمن قادر است که با تروریسم مبارزه کند و نیاز به این نیست که نظامیان کشورهای دیگر در یمن حضور داشته باشند (مسعود نیا، ۱۳۹۱: ۱۳۸). از بین قدرت‌های فرامنطقه‌ای، دو کشور امریکا و انگلیس تاکنون بیشترین نفوذ و نقش را در بحران یمن داشته‌اند. امریکا از سال ۲۰۱۵ و به بهانه مبارزه با القاعده و داعش در کنار سعودی‌ها در یمن در حال جنگ است. هرچند با افزایش اعتراضات

بین‌المللی درباره تلفات بالای غیرنظامیان در جنگ یمن، باراک اوباما، رئیس‌جمهور سابق امریکا، در دسامبر ۲۰۱۶، فروش تسلیحات به عربستان را به حال تعلیق درآورد، اما دولت ترامپ فروش این تسلیحات به عربستان را آزاد کرد که بخشی از این بسته ۴۴۱ میلیارد دلاری است. بریتانیا نیز که در مدت‌های اخیر با چالش بزرگ خروج از اتحادیه اروپا و عمل به‌عنوان یک کشور مستقل مواجه بوده است، کوشیده است با سفرهای مکرر به کشورهای غرب آسیا خصوصاً عربستان و اردن و نیز شرکت در شورای همکاری خلیج فارس، از مواضع ائتلاف عربی در یمن و نیز در مقابله با ایران حمایت کند تا متقابلاً بتواند با فروش تسلیحات، رونق اقتصادی را برای کشورش به ارمغان آورد و همچنین با جلب سرمایه‌گذاری‌ها و حمایت‌های مالی این کشورها، تنش‌های اقتصادی ناشی از خروج از اتحادیه اروپا را به حداقل برساند (محمد مهدی مظاهری، ۱۳۹۶).

علاوه بر موضوع حضور نظامی غرب در یمن به بهانه تروریسم که یکی از اصلی‌ترین دلایل نارضایتی مردم یمن و حوثی‌ها بود که زمینه‌های شکل‌گیری جنبش به آن وابسته است، تأثیر اصولی انقلاب اسلامی بر حوثی‌ها نیز از موضوعات بسیار مهم و تأثیرگذار در روند شکل‌گیری جنبش است. انقلاب ایران با تجدیدحیات قدرت سیاسی اسلام، به چند قرن عقب‌ماندگی و انحطاط تمدن اسلامی پایان بخشید و سبب بروز نوعی احیای اسلامی بر پایه بازگشت به ایدئولوژی و مکتب اسلام شد (طاهری، ۱۳۸۹: ۷۴). لذا در این باره علامه محمد بن محمد بن اسماعیل المنصور رئیس مرکز مشورتی عالی مجمع علمای یمن، شاهد دیگر بر این واقعیت است که انقلاب ایران توانسته به هدف واقعی خود برسد. وی می‌گوید: انقلاب ایران، شیعیان زیدی یمن را زنده کرده است (محمد بن محمد بن اسماعیل المنصور، ۱۳۹۶) انقلاب اسلامی ایران اسلامی انقلابی را عرضه نمود که به مسلمانان توان می‌داد تا در پرتو آن آزادی خویش را به‌دست آورده و در مقابل استعمار، صهیونیسم، سرمایه‌داری و نژادپرستی ایستادگی کند (حنفی، ۱۳۷۶: ۲۱). انقلاب اسلامی از طریق محور قرار دادن اسلام سیاسی پویا، احیای مفاهیمی همچون شهادت، جهاد، ظلم‌ستیزی، عدالت‌طلبی و نفی سلطه کافران، ارائه تقسیم‌بندی جهانی جدید با عنوان مستضعفان - مستکبران در برابر تقسیم‌بندی مرکز - پیرامون، در حقیقت یک سونامی سهمگین ایدئولوژیک بود که به مرزهای جغرافیایی ایران محدود نماند و سواحل شرق و غرب را درنوردید. به‌طوری که

شبکه خبری bbc فارسی در مقاله‌ای از تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر انصارالله گفته و آورده است "انقلاب ایران برای روحانیون زیدی یمن الهام‌بخش بود" (bbc Persian, 1398). پیام انقلاب ایران روح تازه‌ای در کالبد جنبش‌های آزادی‌بخش به‌ویژه در میان کشورهای اسلامی، برای رویارویی با امپریالیسم نظام سلطه دمید و همگی را به جوش و خروش رهنمود کرد (خرمشاد، ۱۳۹۱: ۳۹ و ۴۰). بسیاری از پژوهشگران بر این اعتقادند که جریان فکری و گروه‌های قبیل‌های حوثی از نظر فکری متأثر از انقلاب اسلامی ایران می‌باشند. به‌گونه‌ای که چهره‌های مهم این جریان در سخنرانی‌های خود مدام بر براءت از مشرکین، روز قدس، لزوم مبارزه با استکبار و مبارزه با رژیم صهیونیستی سخن می‌گفتند. یک شعار چهار بندی که توسط جوانان در حین سخنرانی‌های حسین الحوثی تکرار می‌شد، عبارت بود از الموت المریکا، الموت السرائیل، اللعنه علی الیهود، النصر للاسلام (Anthony Cordesman, 2015). جنبش الحوثی در یمن، که ریشه آنها به قبل از انقلاب اسلامی باز می‌گردد، روحیه استقلال‌طلبی و ضداستبدادی خود را پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران دوباره حیات بخشیدند و این انقلاب اسلامی ایران بود که سبب بیدار شدن این گروه شیعی از خواب غفلت شد. جنبش حوثی‌ها خیزش مردمی مظلوم، ستم‌دیده و رنج‌کشیده از سال‌ها حکومت استبدادی علی عبدالله صالح است و این جنبش با پناه بردن به آموزه‌های نورانی اسلام و با الگو قرار دادن انقلاب اسلامی ایران توانست به حکومت ظالمانه صالح پایان دهد. با پیروزی انقلاب اسلامی پروژه فرهنگی احیای هویت زیدی آغاز شد. از سال ۱۹۷۹ به بعد شیعیان زیدی اردوهای در فصل تابستان در شهرها و استان‌های گوناگون برگزار کردند که در شروع کار چیزی حدود ۲۵ تا ۳۰ هزار دانش‌آموز مقاطع گوناگون از دبستان تا دبیرستان را در بر می‌گرفت. در تمام این اردوها تصویر امام خمینی (ره) بر سر اردوگاه‌ها نصب می‌شد که با رهبری امام خامنه‌ای (امام خامنه‌ای) تصویر ایشان نیز اضافه شد. در این اردوها کتاب‌های شخصیت‌های برجسته انقلاب از جمله آثار شهید مطهری و شهید دستغیب تدریس می‌شد و از برنامه‌های این اردوها عبارت بود از نمایش فیلم‌های تولید ایران بعد از انقلاب و... (معصومه ثانی ۱۳۹۲: ۸۲/۶/۰۸). از دیگر فعالیت‌های سمبلیک که به تأثیر از انقلاب ایران در یمن حادث شد، تغییر و تحول مراسم مذهبی بود. جامعه شیعیان زیدی به تدریج تحت تأثیر برخی از مراسم‌های شیعیان دوازده امامی همانند عزاداری روز عاشورا و

دعای کمیل قرار گرفتند. این مراسم تا پیش از انقلاب ایران در میان زیدی‌ها مرسوم نبود، ولی در حال حاضر تعداد زیادی از شیعیان زیدی روش ایرانیان و شیعیان عراق را در پیش گرفته‌اند. آنها اکنون روز عاشورا عزاداری می‌کنند و گرایش عمیقی به خواندن دعای کمیل و مفاتیح الجنان دارند (العماد ۱۳۷۸: ۱۳۲ - ۱۳۲). به‌گفته یحیی فوزی امروزه در یمن کتاب اربعین امام خمینی (ره) چنان جایگاه برجسته‌ای دارد که در کنار کتاب‌هایی چون نهج البلاغه و صحیفه سجادیه مورد توجه زیدیان قرار گرفته است (فوزی ۱۳۹۱: ۷۱). علاوه بر این امروزه به هدایت عبدالملک الحوثی - رهبر فعلی انصارالله - در مؤسسات فرهنگی این جنبش درسی به نام «تجارب فرهنگی انقلاب ایران» تدریس می‌شود.

ماهیت انقلاب اسلامی ایران و تأثیرگذاری آن بر نقاط گوناگون جهان، از جمله یمن، مشخصاً نشان می‌دهد که این اثرگذاری‌ها از طریق نرم‌افزاری بوده است. جاذبه جمهوری اسلامی ایران نزد ملت‌ها در اقصانقاط دنیا، در قدرت نرم آن نهفته است. به عبارت دیگر، آنچه موجب گسترش نفوذ انقلاب اسلامی ایران در جهان بین‌الملل شده شعارها، ارزش‌ها و نهادهای فرهنگی آن است. بنابراین، پرداختن به هر اقدامی دیگر، که نظام را از بهره‌برداری از قدرت نرم به استفاده از قدرت سخت‌افزاری غیرضروری سوق دهد، با نگاه سود و زیان هیچ‌گاه عاقلانه نیست (سایت خبرگزاری تقریب).

لذا جمهوری اسلامی ایران به‌شدت بر قدرت نرم‌افزاری نفوذ خود متکی است که این مهم با بیشترین استفاده توسط ایران باعث تسلط بر منطقه شده است. ابزار مهم قدرت نرم ایران که عبارتند از: شیعه سیاسی و ابزار رسانه‌ای، به‌شدت برای جذب جوامع شیعه در سراسر این منطقه به‌کارآمده است. جمهوری اسلامی ایران با دعوت از بسیاری از جوانان و دانشمندان جوان زیدی برای دیدار از ایران برای یادگیری درباره انقلاب ایران، آنها را جذب خود کرده است. تعالیم جمهوری اسلامی به رهبران یمنی در قم توسط آیت‌الله شهرستانی و آیت‌الله سیستانی که ذیل مؤسساتی تحت نظر امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) رهبر ایران می‌باشد، از عوامل مهم تشویق یمنی‌ها به احیای تعالیم مذهبی و سیاسی آنان شد. بسیاری از آنها از جمله برجسته‌ترین اعضای حوثی‌ها هستند. محمد عطلان عبدالکریم جنبن، حسین حوثی، بدرالدین حوثی و رهبر فعلی شیعیان یمن (عبدالمالک) از جمله این افراد هستند. بررسی صحبت‌های حسین الحوثی نشان‌دهنده میزان اثرگذاری

شعارها و تفکرات ایدئولوژیک رهبری ایران، امام خمینی(ره) و سید حسن نصر الله به عنوان نماد مقابله با استعمار و صهیونیسم است (MOHAMMAD HASSAN AL-QADHI). در واقع ایجاد حس مشترک مابین آرمان‌های انقلاب اسلامی ایران و گروه‌های یمنی نقطه عطفی در تأثیرپذیری آنها از جمهوری اسلامی شده است. این حس مشترک مبتنی بر ظلم‌ستیزی و مقابله با امپریالیسم جهانی به رهبری امریکا طرحی جذاب بود که امام خمینی(ره) و امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به عنوان طراحان اصلی، با ارائه آن به دنیای اسلام باعث آگاه‌سازی و هوشیاری مسلمانان و ظلم‌ستیزان جهان شدند.

اذعان رسانه‌های معاند با نظام جمهوری اسلامی در میزان تأثیر چشمگیر ایران بر یمن و جنبش انصارالله خود حاکی از صحت این مهم است. به طوری که سایت فارسی‌زبان صدای امریکا با انتشار یادداشتی از روزنامه هیل از نبیل خوری (پژوهشگر ارشد مرکز غرب آسیا حریری در شورای آتلانتیک و نایب‌رئیس سفارت امریکا در یمن در سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۰۷) ایران را عامل بهره‌بردار از فرصت به وجود آمده در یمن پس از عبدالله صالح دانسته و اضافه می‌کند ((حوثی‌ها در این مدت، ایران و حزب‌الله را الگوی خود قرار داده‌اند)) (نبیل خوری، ۱۳۹۷).

اظهار به ضرورت حضور ایران در مذاکرات صلح یمن و نقش گسترده ایران در این مسئله توسط فدریکا موگرینی مسئول سیاست خارجی اتحادیه اروپا نقطه روشنی از جایگاه مهم ایران در کشور یمن به سبب اثرپذیری حوثی‌ها به عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان قدرت یمن می‌باشد.

در همین راستا نیز آقای محسن میلانی استاد علوم سیاسی دانشگاه فلوریداری امریکا در مقاله‌ای با عنوان بازی ایران در یمن معتقد است ایران از طریق قدرت نرم و با حداقل سرمایه‌گذاری اهداف خود را پیش برده است، چراکه به طور کلی بیشتر حوثی‌ها به ایجاد روابط با ایران تمایل داشته‌اند تا ایران به روابط با حوثی‌ها (mohsen milani, 2015).

نقش امامین انقلاب اسلامی در توسعه ژئوپلتیک حوزه مقاومت در یمن

از منظر قدرت نرم، جنبش حوثی‌ها در دو جنبه تشابه با انقلاب اسلامی ایران دارد. اول تشابه با ماهیت و هدف است. انقلاب اسلامی ایران حرکتی بود در دو جهت، یکی مقابله با استبداد و دیگری بیگانه‌ستیزی. جنبش حوثی‌ها نیز نسبت به دو مورد با عبدالله صالح در ستیز بود. اول اینکه این جنبش نسبت به استبداد

داخلی کشور که سبب شده بود وهابیون افراطی به صورت غیرمستقیم اختیار دولت را در دست بگیرند و از این طریق عرصه را بر شیعیان زیدی به خصوص حوثی‌ها در زمینه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی و مذهبی تنگ کنند، معترض بودند. دوم اینکه یکی از شعارهای اساسی حوثی‌ها بیگانه‌ستیزی و در رأس آن امریکا و اسرائیل ستیزی بود که حتی عمده علت شروع جنگ‌های داخلی یمن را شعار معروف جنبش (الله اکبر، الموت لامریکا، الموت لاسرائیل، العنته علی الیهود، النصر للاسلام) می‌دانند که از سال ۲۰۰۴ سبب شعله‌ور شدن ۶ جنگ داخلی شده است. دومین تشابه به تأثیرپذیری رهبران جنبش از انقلاب اسلامی ایران و امام خمینی(ره) باز می‌گردد. در واقع پیروزی انقلاب اسلامی سبب شد تا زیدیه از یک جریان سنتی و محافظه کار، مجدداً به جریانی انقلابی و پیشرو تبدیل شود. از میان رهبران حوثی‌ها علامه بدرالدین در سال ۱۹۹۴ سفری به ایران داشت و به مدت یک سال جهت تحقیق و آشنایی با انقلاب اسلامی ایران و مذهب تشیع جعفری در حوزه علمی قم اقامت گزید. یکی از مواد درسی تشکیلات حوثی‌ها در آغاز شکل‌گیری موضوع انقلاب اسلامی ایران بود که علامه بدرالدین الحوثی تدریس آن را برعهده داشت. علامه بدرالدین رهبر معنوی حوثی‌ها علاقه فراوانی به امام خمینی(ره) و جمهوری اسلامی ایران داشت و ایشان را (امام المسلمین) و (مفترض الطاعه) می‌خواند؛ در این راستا در اسفند سال ۵۷ گروهی از علمای زیدیه را برای بیعت با امام خمینی(ره) راهی ایران کرد (خواجه سروی، ۱۳۹۱: ۲۰۷ و ۲۰۸). حسین الحوثی فرزند علامه بدرالدین که ریاست عملیاتی جنبش را بر عهده داشت همانند پدرش متأثر از انقلاب ایران و امام خمینی(ره) بود به نحوی که از او به عنوان مجاهد عاشق ایشان یاد می‌کنند. عبدالملک الحوثی نیز بسیار متأثر از انقلاب و رهبران ایران بوده و مانند پدر و برادرش مدتی را در ایران سکونت داشته است. در نتیجه همین پیوستگی و وابستگی جنبش حوثی‌ها به انقلاب اسلامی ایران و داشتن دیدگاهی بیگانه‌ستیز و اسلام‌گرای شیعی و همچنین ایجاد زمینه اعتراضات اجتماعی در قالب جنبش تحت تأثیر حضور امریکا در یمن، شاهد پیدایش زمینه‌های شکل‌گیری جنبش حوثی‌ها هستیم. در واقع به عنوان جمع‌بندی باید گفت: انقلاب اسلامی ایران یکی از اتفاقات مهم و تأثیرگذار بر جامعه شیعیان یمن بوده است؛ چون انقلاب اسلامی همواره یکی از مأموریت‌های خود را حمایت از خیزش‌های مردمی علیه رژیم‌های مستبد اعلام

کرده است. از طرفی رهبران ایران نیز، داعیه صدور نرم انقلاب را داشته و دارند. واقعیت حمایت جمهوری اسلامی ایران از مستضعفین در برابر مستکبرین و همچنین تصویرسازی‌های ایران‌هراسانه از صدور این انقلاب، در کنار تهدید و تحدید منافع عربستان در منطقه، موجب شکل‌گیری دوقطبی موجود در اندیشه افراط‌گرایان اعراب عربستان شده که نتیجه آن حملات و قتل‌عام‌های وحشیانه رژیم سعودی در یمن می‌باشد.

بررسی مؤلفه سازمانی بسیج در جنبش

یکی دیگر از مؤلفه‌های دخیل در بسیج جنبش‌ها، مؤلفه سازمانی می‌باشد که اغلب در ۴ حوزه اعضا، رهبران، شبکه‌ها و فضاهای آزاد مورد بررسی قرار می‌گیرد. کشور یمن با حدود ۳۵ تا ۴۰ درصد جمعیت شیعه، که اکثر آنها زیدی هستند موقعیت بسیار مناسبی را برای اتحاد و افزایش اعضای جنبش انصارالله فراهم کرده است. وجود سازمان‌ها و جنبش‌هایی مثل انصارالله، رابطه شیعه الجعفریه فی الیمن و... با تاسی به مفاهیم دینی و اعتقادی اعضای خود را گرد هم آورده و شبکه‌های ارتباطی در قالب هیئت‌های مذهبی و گروه‌های با فعالیت فرهنگی تشکیل می‌دهد. به‌طور نمونه در خلال فعالیت‌های فرهنگی حزب شباب المومن و گستردگی این فعالیت از صعدیه به استان‌های دیگر، شمار دانشجویان مرکز فرهنگی شباب المومن در صنعا به بیش از ۱۵ هزار نفر رسید (فوزی، ۱۳۹۱: ۲۵) می‌توان به قطع بیان کرد که اصلی‌ترین عامل به ثمر رسیدن جنبش‌ها، وجود عملکرد رهبران جنبش است. وجود شخصیت‌های کاریزماتیک ضمن داشتن قوه مدیریت جمعی و رهبری، از اجزاء لاینفک جنبش محسوب می‌شود. ((علامه بدرالدین بن امیرالدین الحوثی)) از سادات حسنی و دومین عالم بزرگ زیدی پس از علامه مجدالدین المویدی متولد سال ۱۹۲۷ از مراجع بزرگ و علمای شاخص حوزه علمیه صعدیه بوده و رهبر معنوی جنبش انصارالله یمن است. ایشان در سال ۱۹۹۴ سفری به ایران داشت و مدت یک سال جهت تحقیق و آشنایی با تشیع جعفری و انقلاب اسلامی در حوزه علمیه قم اقامت داشت. از جمله فرزندان ذکور این عالم که به رهبران عملیاتی جنبش نیز تبدیل شدند عبارتند از: حسین (رییس اسبق عملیاتی جنبش)، یحیی (عضو سابق مجلس نمایندگان)، محمد (فعال امور فرهنگی)، عبدالسلام (که در درگیری‌های یمن توسط نیروهای امنیتی بازداشت شد) و علی (نوجوانی که در درگیری‌های یمن شهید شد). سید بدرالدین الحوثی

در ۱۹ ذی الحجه ۱۴۳۱ به علت ابتلا به بیماری ریوی که مدت‌ها به آن دچار بود در سن ۸۶ سالگی درگذشت.

ایشان در یمن به علم، تقوا، زهد، صبر و جهاد در میان زیدیه معروف بوده و تعداد کتب تألیفی ایشان به ۳۴ کتاب در مباحث دینی می‌رسد. محبوبیت سید بدرالدین الحوثی به‌عنوان شخصیت مورد اعتماد شیعیان یمن، باعث شده تا مردم با اجماع در جنبش به فعالیت آن شکل جدی بدهند. یکی دیگر از رهبران اصلی جنبش و از فرزندان سید بدرالدین، حسین بدرالدین الحوثی است که از علمای جوان حوزه علمیه صعده بوده که پس از وحدت یمن در سال ۱۹۹۰ در سن ۳۱ سالگی به‌همراه عده‌ای از علمای زیدی حزب الحق را تأسیس نمود. او در سال ۱۹۹۳ تا ۱۹۹۷ به‌عنوان تنها نماینده حزب الحق در مجلس نمایندگان یمن حضور یافت، سپس به‌دلیل برخی اختلافات درون‌حزبی از این حزب کناره‌گیری کرد و به موازات فعالیت‌های سیاسی، در سال ۱۹۹۱ تشکیلات شباب المومن را به‌همراه دیگر علمای جوان زیدی با هدف فعالیت‌های فرهنگی در استان صعده تأسیس نمود. حسین تحصیلات تکمیلی خود را در دانشگاه خارطوم گذراند. او در یکی از جزوات خود درباره معنای دو اصطلاح ارهاب (ترور) و جهاد در فرهنگ اسلامی و تفاوت معنایی آن در فرهنگ امریکایی مطالبی را مطرح می‌کند. سپس درباره حزب‌الله می‌گوید: آیا سکوت در برابر شهادت جوانان حزب‌الله لبنان جایز است (دغشی، ۱۳۹۲). او طی شروع اولین جنگ تمام‌عیار حوثی‌ها با دولت یمن در سال ۲۰۰۴ به شهادت رسید. بعد از او برادرش عبدالملک الحوثی که دارای شخصیت قوی از لحاظ فکری و فرهنگی و سخنوری توانا بود به‌رغم وجود برادر بزرگ‌تر او یحیی، به رهبری جنبش برگزیده شد و از سال ۲۰۰۴ تاکنون رهبری و هدایت آن را برعهده گرفته است (خواجه سروی، ۱۳۹۱: ۱۹۸). وجود رهبرانی که سرآمد تفکرات مذهبی مردم یمن هستند در رأس جنبش، عامل اصلی وحدت داخلی جنبش می‌باشد. همواره موفقیت جنبش‌ها و نهضت‌ها و انقلاب‌ها منوط به حضور رهبر واحد بوده و هرگونه کنش فاقد رهبری سازمان‌یافته همانند برخی جریانات به وقوع پیوسته اخیر در کشورهای عربی محکوم به شکست خواهد بود. اعضا و رهبران جنبش انصارالله با استفاده از تجمعات منسوب به مراسم‌های مذهبی از قبیل جشن عید غدیر و عزاداری ایام محرم و... در واقع فضای آزادی برای خود فراهم می‌کنند تا با استفاده از فرصت عدم‌سلطه گروه حاکم به تلاش در

جهت اهداف جنبش پردازند.

بررسی مؤلفه شناختی بسیج در جنبش

مؤلفه شناختی و ایدئولوژی را می‌توان عنصر اصلی وحدت‌بخش جنبش حوثی‌ها نامید. این جنبش تحت معناسازی، باوردهی و تولید اندیشه‌های ایدئولوژیک مذهب زیدیه توانست به‌طور قابل ملاحظه‌ای نسبت به تجمع معترضان دولت اقدام کند. با بررسی‌های صورت گرفته به نظر می‌رسد ستون اصلی جنبش حوثی‌ها همین جنبه‌های معرفت‌شناسانه و جهان‌بینانه از هستی و نگاه تکلیف محور مذهب مدار به دنیای سیاست است. نخستین مرحله شکل‌گیری اندیشه سیاسی زیدیه حول محور امامت در عهد زید فرزند امام سجاد(ع) بوده است. زیدیه به تفکری گفته می‌شود که پیروان آن پس از شهادت امام حسین(ع) به امامت زید فرزند امام سجاد(ع) گرایش پیدا کردند. زیدیه به امامت علی(ع)، حسن به علی(ع)، حسین به علی(ع)، علی بن حسین(ع) و زید بن علی قائل هستند و نیز امامت هر فاطمی را که عادل و اهل علم و شجاعت باشد می‌پذیرند. زید در سال ۱۲۲ هجری قمری به خون‌خواهی شهدای کربلا علیه حکومت وقت یعنی هشام بن عبدالملک اموی قیام کرد و سرانجام به شهادت رسید (امیری، ۱۳۸۸: ۳۳). مؤلفه‌های اساسی در اندیشه سیاسی زید بن علی (دعوت) و (خروج) بود. منظور از دعوت اقدام برای امر به معروف و نهی از منکر و دست بردن به شمشیر در هنگام ضرورت بود. در اندیشه سیاسی زیدیه امر به معروف و نهی از منکر با قیام یک تن که از نسل حضرت زهرا(س) باشد صورت می‌گیرد و او با خروج خود بر حکومت جور و قیام به سیف (پیکار مسلحانه) زمینه امر به معروف و نهی از منکر را فراهم می‌کند و نیز بر امت نیز فرض است که با او بیعت کرده و اظهار وفاداری نمایند. همچنین زید برای امام شرط دیگری مطرح کرده بود و آن از این قرار بود که امام پس از آنکه همه شروط امامت را داشت باید مردم را به امامت خود فراخواند. در واقع وی اصل تقیه را که باور امامیه (شیعه اثنی عشری) بود انکار می‌کرد. زید معتقد بود که کمترین پیروانی که امام برای قیام نیاز دارد سیصد و چند نفر، همانند شمار مسلمانان بدر بوده است (حسن احمد خضیری، ۱۳۸۰: ۸۷). اندیشه سیاسی زیدیه در مواجهه با شرایط پیش آمده پس از سقوط دولت زیدی در یمن (۱۹۶۲) و تشکیل جمهوری در آن کشور و پیامدهای آن، با بحران نظری تاریخی روبه‌رو بوده است و همین امر موجب انشقاق میان زیدیان یمن شده

و گرایش‌های مختلفی در اندیشه سیاسی زیدیه ایجاد کرده است. گرایش علمای زیدی در صعه (مرکز حکومت هزار ساله امامان زیدی) همچنان پایبند اصول اساسی اندیشه سیاسی زیدیه و مؤلفه‌های اصلی آن یعنی (امامت)، (دعوت) و (خروج) است، در حالی که زیدیان صنعا پایتخت یمن با تشکیل حزب الحق (حزب زیدیان یمن) نظریه امامت را به‌عنوان چهارچوبی برای فعالیت سیاسی حزب کنار نهاده‌اند (شعبانی، ۱۳۹۰: ۴۴). مهم‌ترین رکن اعتقادی زیدیه موضوع امر به معروف و نهی از منکر است و نظریه سیاسی آنان در باب امامت تابعی از این موضوع بوده است و نظریه امامت نزد آنان بیش از آنکه یک ضرورت دینی باشد یک ضرورت اجتماعی و سیاسی در امت اسلامی است. تشیع زیدی در مورد امامت به اصول و مبانی ذیل باور دارد:

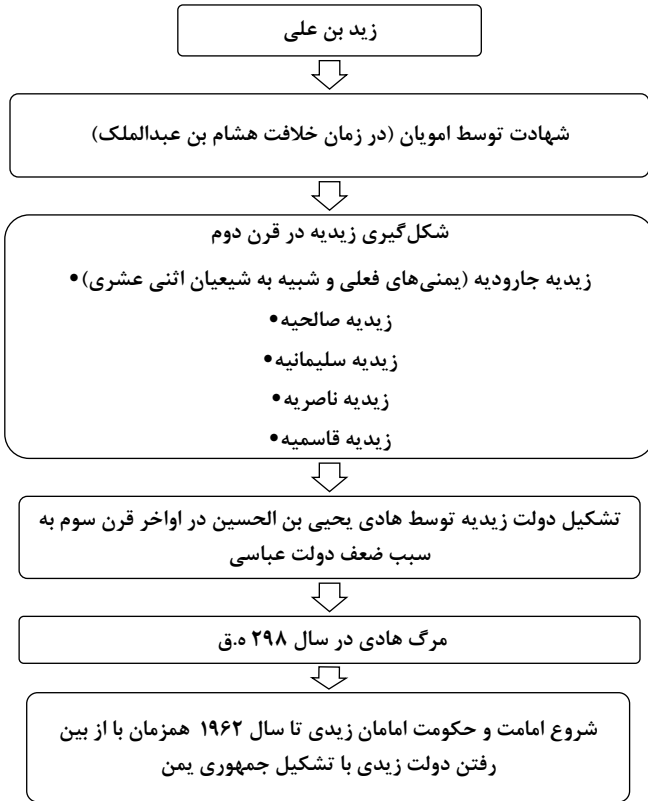
- افضلیت امام علی بن ابی‌طالب (ع) و اولویت ایشان برای عهده گرفتن خلافت یا امامت پس از شهادت پیامبر اکرم (ص). برخی از زیدیان قائل به نص خفی در مورد امامت حضرت علی (ع) و سپس حسنین (ع) هستند. برخی از زیدیان معتقد به جواز امامت مفضول با وجود افضل هستند.

- انحصار امامت در نسل امام حسن و امام حسین (ع). یعنی آنکه امام بایستی فاطمی از نسل علی (ع) و فاطمه (س) باشد.

- دعوت صریح و آشکار و خروج. یعنی اگر امامی می‌خواهد به امامت شناخته شود باید حق خود را بر امامت علناً اعلام دارد و اگر لازم باشد برای احقاق حق خود شمشیر برگیرد (شهرستانی، ۱۹۴۷: ۳۰۲ - ۳۰۵).

با اینکه نطفه اولیه اندیشه زیدی در خارج یمن منعقد شده بود، اما تنها در یمن بود که این اندیشه شکل گرفت و استمرار یافت؛ زیرا ورود هادی یحیی بن الحسین بن قاسم رسی (۲۹۸ - ۲۵۴ ه. ق) به یمن در سال ۲۸۰ هجری قمری نقطه عطف تاریخی و فکری مذهب زیدی بود و با ورود او مذهب زیدی هادوی که منسوب به اوست تأسیس یافت و بر اساس اصول و راهبردهای این مذهب، دولت امامان زیدی در یمن تشکیل شد و بیش از ۱۰ قرن هرچند به‌صورت متناوب، دوام یافت (شعبانی، ۱۳۹۰: ۴۵).

در نمودار زیر سیر تاریخی زیدیه را مشاهده می‌کنید:

همین حکومت هزاران ساله امامان زیدی بر یمن و نابودی آنها با تشکیل جمهوری، نقطه عطفی برای تلاش زیدیان در جهت احیای حکومت سابق خود گردید. به نظر می‌رسد در پروسه بازاندیشی و احیای هویت زیدیه یمن، چند غایت ترسیم شده است: ۱. ارائه قرائتی فراگیر از مذهب زیدیه که بیشترین قرابت و همپوشانی را با شیعه امامیه دارد. ۲. ترسیم مرزهای غیریت با مذهب وهابی نه جامعه شافعی مذهب یمن؛ یعنی حوثی‌ها با احیای هویت زیدی دغدغه‌های "ملی‌گرایانه" دارند و ۳. توجه خاص روی ارزش‌های سیاسی، اجتماعی اسلام چون امر به معروف، نهی از منکر و جهاد که در گذر زمان کم‌رنگ شده بودند (میراحمدی و احمدوند، ۱۳۹۴).

نتیجه‌گیری

در این نوشتار سعی بر آن بود که انصارالله یمن به‌عنوان جدی‌ترین جنبش موجود کشور یمن با وجود جنبش‌های مختلف مورد ریشه‌یابی و جریان‌شناسی از

نقطه نظر شاخص‌های چهارچوب نظری جنبش‌های اجتماعی قرار گیرد. در همین راستا ریشه‌یابی تشکیل جنبش حوثی‌ها از منظر سیاسی به یک بخش علل داخلی شامل وجود تبعیض بین زیدیان و اهل سنت یمن و وضعیت اسفناک اقتصادی و رفاهی آنها بر می‌گردد. در بخش علل خارجی حضور نیروهای امریکایی در کشور یمن به بهانه مبارزه با القاعده و همچنین روند سعودی اثرگذاری جمهوری اسلامی بر جنبش انصارالله در ابعاد قدرت نرم مانند نفوذ شعارها و آموزه‌های اسلام سیاسی و ضداستکباری انقلاب ایران از جمله مهم‌ترین عوامل به شمار می‌آید. جنبش انصارالله در زمینه سازمان و نقش سازمان‌یافتگی میان مردم نیز با تجمیع اعضا ضمن داشتن اندیشه‌های مشترک و به وجود آوردن فضاهای آزاد جهت عدم دسترسی حکومت و نیز حضور همیشگی رهبری کاریزما در آن توانسته است مؤثر واقع شود. سومین بعد جریان شناسی جنبش انصارالله بعد شناختی یا اندیشه‌ای آن است. این جنبش با بهره‌گیری از اندیشه‌های زیدی که تاریخی هزاران ساله دارد و موکداً به مبانی دعوت (امر به معروف و نهی از منکر) و خروج (قیام به سیف) تأکید می‌کند توانایی بسیج هزاران یمنی را پیدا کرد که با حضور خود در اعتراضات مردمی توانست دولت علی عبد الله صالح را مجبور به استعفا کرده و زمینه‌های احقاق حقوق سیاسی مردم یمن را فراهم کند.

اما با نگاهی تحلیلی می‌توان گفت این اقدام مردم و انصارالله یمن حول محور استقلال و آزادی سیاسی با پشتیبانی‌های فکری ایدئولوژیک شیعیان زیدیه که با آموزه‌ها و ارزش‌های برداشت شده از انقلاب اسلامی ایران تلفیق شده است، خطری بالفعل و بالقوه برای عربستان در مرزهای جنوبی‌اش محسوب می‌گردد و دولت سعودی برای جلوگیری از گسترش و نفوذ اندیشه انقلابی به خاک خود و متأثر شدن شیعیان عربستان از مردم یمن و جلوگیری از تبدیل شدن جمهوری اسلامی به رکن اصلی قدرت در غرب آسیا، اقدام به سرکوب و قتل‌عام یمنی‌ها می‌نماید. لذا می‌توان گفت در صورت حمایت از اندیشه انقلابی مردم یمن و انصارالله تا نیل به پیروزی نهایی، ضمن تقویت پایه‌های ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی در منطقه، فرصتی مغتنم برای ایجاد وحدت سیاسی بین کشورهای اسلامی به وجود خواهد آمد.

منابع فارسی

- اچ، درایسدل، آلاسیدر و بلیک، جرال (۱۳۸۶)، **جغرافیای سیاسی غرب آسیا و شمال آفریقا**. ترجمه د. م. مهاجرانی، تهران: مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- **اقتصاد یمن در جنگ** (۱۳۹۴)، تهران: روزنامه دنیای اقتصاد.
- امیری، مرتضی (۱۳۸۸)، **زیدیان یمن، عقاید و باورها**، پنجره (۱۵).
- زنگنه، پیمان، حمیدی، سمیه (۱۳۹۶)، **نقش جنبش انصارالله در چشم‌انداز آینده سیاسی یمن، فرصت‌ها و تهدیدها**، کنفرانس بین‌المللی مطالعات اجتماعی، فرهنگی، پژوهشی و دینی.
- حشمت زاده، محمد باقر (۱۳۹۲)، **بازخوانی نظریه جنبش اجتماعی: چهارچوبی برای تحلیل و شناخت بسیج جنبش‌های اسلامی**، **فصلنامه تخصصی علوم سیاسی**، سال نهم.
- حنفی، حسن (۱۳۷۶)، **اسلام سیاسی**، **مجله حکومت اسلامی**، س ۲، ش ۱.
- خرمشاد، محمد باقر (۱۳۹۱)، **تمدن اسلامی ایرانی الهام‌بخش موج سوم بیداری اسلامی**، **فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی**، ۹ (۲۸).
- خضیری، حسن احمد (۱۳۸۰)، **دولت زیدیه در یمن**، ترجمه ا. بادکوبه، قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
- خواجه سروی، غلامرضا (۱۳۹۱)، **انقلاب اسلامی ایران و بیداری اسلامی در یمن با تأکید بر جنبش الحوثی**، **فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی**، ۱.
- دکمجان، هراپر (۱۳۶۶)، **جنبش‌های اسلامی معاصر در جهان عرب**، ترجمه ح. احمدی، تهران: انتشارات کیهان.
- شعبانی، رضا (۱۳۹۰)، **زمستان**، تحولات اخیر یمن و اندیشه سیاسی زیدیه، **فصلنامه مسکوبه**، ۷ (۱۹).
- شهرستانی، محمد بن عبدالکریم (۱۹۴۷)، **الملل و النحل**، قاهره: الازهر.
- طاهری، سید مهدی (۱۳۸۹)، **تأثیرات انقلاب اسلامی ایران بر شیعیان لبنان با تأکید بر جنبش حزب‌الله**، **فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی**، سال هفتم.
- پور امیر دهی، علی رمضان (۱۳۸۸)، **یمن از تمدن کهن تا صنعا**، جلد ۶، اندیشه تقریب ۱۱۸.
- فوزی، یحیی (۱۳۹۱)، **علل شکل‌گیری و ماهیت جنبش‌های سیاسی در غرب آسیا: بررسی موردی جنبش سیاسی در یمن**، **فصلنامه مطالعات جهان اسلام**، سال اول.
- خرمشاد، محمد باقر (بدون تاریخ)، **تمدن اسلامی**.
- مسعود نیا، حسین (۱۳۹۱)، **بازخوانی جنبش شیعی الحوثی در یمن**، **فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام**، سال اول.

- میر احمدی، منصور، احمدوند، ولی محمد (۱۳۹۴)، هویت و مبانی فکری جنبش انصارالله در یمن، فصلنامه اندیشه سیاسی در اسلام، ۵ - ۹.
- میراحمدی، منصور، احمدوند، ولی محمد (۱۳۹۴)، هویت و مبانی فکری جنبش انصارالله در یمن، فصلنامه اندیشه سیاسی در اسلام.

منابع لاتین

- Anthony Cordesman (2015), American, Saudi Arabia and the Strategic Importance of Yemen, Washington DC: Center for Strategic and International studies.
- Davenport, Christian (2005), Repression and Mobilization: Insights from, University of Minnesota Press.
- Della Porta, Donatella and Diani Mario (2006), Social Movements an (Second edition ed), Blackwell Publishers.
- Denooux, Guilain (1993), Urban Unrest in the Middle East: A Comparative Study of Informal Networks in Egypt, Iran and Lebanon, Albany, NY: McMillan.
- Dwyer, David (2010), Experts: Yemen Near-Perfect Haven for Terrorists, Retrieved from : Available at: <http://abcnews.go.com/Politics/yemen-obamas-top-anti-terror-target/story?id=9479807>.ABCNews
- Goffman, E (1974), Frame Analysis, Cambridge: Harvard University Press.
- Hirsch, F. R (1995), “Culture in Rebellion: The Appropriation and transformation of the Veil in the Algerian Revolution, University of Minnesota Press.
- Johnston, H. a (1995), The Cultural Analysis of Social Movements. In Johnston, Hank and Klandermans, Bert, University of Minnesota Press.
- Mcadam, D (1999), Political Process and the Development of Black Insurgency 1930 – 1970 (Second Edition ed), University of Chicago.
- MOHAMMAD HASSAN AL-QADHI (n. d), THE IRANIAN ROLE IN YEMEN and its Implications on the Regional Security, 2017: Arabian Gulf Centre for Iranian Studies.
- mohsen milani. , (۲۰۱۵) Iran's Game in Yemen newyork: the Council on Foreign Relations
- SIA cia (2018), Retrieved from www.gov: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/goes/ym.html>.
- Singerman, D (2004), “The Networked World of Islamist Social Movements”, In: Wiktorowicz, Quentin (Ed) Islamic Activism: A Social Movement Theory Approach, Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press.
- . of state (2012), yemen 2012 international religious report .US department

- wilson, j (1973), Introduction to Social Movement, N. Y : Basic Books.

سایت‌ها

- <http://www.bbc.com/persian/world> (۲۸ اردیبهشت ۱۳۹۸) حوثی‌ها کیستند؟
رابطه انصارالله یمن با ایران چیست؟
- <http://www.taghribnews.com/fa/article> (۸ بهمن ۱۳۹۶)، (ابعاد تأثیرگذاری
انقلاب اسلامی ایران بر جنبش الحوثی یمن (بخش چهارم) نویسنده: صدیف اسماعیل
پور(خبرگزاری تقریب).
- <https://www.mashreghnews.ir> سرویس جهان مشرق، نهم فروردین ۹۸،
اهمیت اقتصادی و استراتژیک یمن برای جمهوری اسلامی ایران.
- <http://ensani.ir/fa/article/journal> (پرتال جامع علوم انسانی)، زمانه ۱۳۸۵، شماره
۴۴، تعارض دو دیدگاه